

Р. Мурадова.

АРАЗЫН О ҮЗҮНДӨН...

Јавар ханым Келентерлинин дедикләриндөн:

—Мугам сәнәти чәтин сәнәтдир. Буна јиләләнмәк һәр ифачынын иши дејил. Бу сәнәт адамдан јуксак јарадычылыг илһамы, дәрин ағыл, һәм көзәл, һәм дә хүсуси сәс тәләб едир. һәр гошма биләндөн ашыг, һәр зәнкулә вурандан хандә олмас.

Һал-һазырда мугам сәнәтинин јашадан, сөзүн әсил мә'насында буна ләјагәти чатаһ ифачыларымызы сәјсәг, көрәрик ки, оилар чох аздырлар. Вур-тут 3-4 нәфәр ола, ја олмаја. Мән Рубабә һаггында данышмаг истәјирәм. Рубабә Мурадваны дејирәм... Әввәлә, бу сәнәткар бизим операја чох ләзимди. Буну һамы билир. Јәгин ки, онун охудугу халг маһкыларыны, тәсниф вә мугамлары динләмисиз. Шахсән, мәнә хош кәлиб. Бала, хүсуси илә Рубабәнин ојнадыгы Лејлидән бу вахтачан олмајыб. Сизә тәәччүблү кәлмәсин. Мән сәһнәмиздә бүтүн Лејлиләри демәк олар ки, көрмүшәм. Рубабәнин Лејлиси әјры әләмдир. Бир вахтлар бу ролу мән дә ојнамышам. һәмишә дә тәрифләнмишәм. Лејли образы һәмишә

О, хорда охуја билмәзди

мәнә доғма олуб. Бир вахт көзүмү ачыб көрдүм ки, Рубабә Лејлидир, мән дә Лејлинин анасы. Чүнки мән елә бир јашын кәиндә идим ки, бу јаш мәни табиин олараг Лејлиликдән чыхарыб, дөндәриб етмишди Лејлинин анасы. Шүбһәсиз ки, мән өз јени ролуму севирдим. Мугамларымызла, маһны вә тәснифләримизлә бирбаша бағлы олан һәр бир шеј мәним үчүн һәмишә доғма олуб. Анчаг инанын, о вахтлар [индинин өзүндә дә] елә «Лејлинин анасы» кими севинирдим ки, Лејлимкин тәлеји нашы әлиндә дејил, севинирдим ки, сәһнәмизин Рубабә кими Лејлиси вар.

Бу сөзләри 1973-чү илин феврал күнләринин бириндә вахты илә сәһнәмизин мисилсиз Лејлиләриндән бири олан Јавәр ханым Келентерли кимин устад сәнәткар демишди. Өзү дә бу сөзләри мугам сәнәтинин билчиләриндән бири, тарзән Ебһрам Мәнсуровун јанында демишди.

Јавәр ханыма мән гисмән бәләд идим. О, елә-белси, нәјискә, киминсә хәтирнә сөз дејән сәнәткарлардан дејилди.

О вахтлар мән Јавәр ханым һаггында јазасы идим. Амма о өзүндән чох мугамларымыз, тәсниф вә маһкыларымыз, [ахшы ифачыларымыз һаггында данышырды. Гадын ифачылардан хүсуси илә Рубабәни даһа чох бәјәнирди. Үрәјимә демишды ки, нә вахтса Рубабә ханым һаггында јазачағам.

Инди һәмин илдән 8 ил кечир. Вә сәккиз ил кечәндән сонра, 1981-чи илин јенә феврал күнләринин бириндә Рубабә ханым һаггында јазмаг истәдим. Даһа доғрусу, тәсадүф елә кәтирди ки, мөһз феврал күнләринин бириндә «Гобустан» топлусундан Рубабә ханым һаггында јазмағы мәнә таклиф етдиләр. Бу таклифдән сонра исә истәр-истәмәз, јадыма Јавәр ханымын сөзләри душды. һәмин сөзләр ејни илә мәним јаддашында мөһкәл галмышды: «Бала, хүсуси илә Рубабәнин ојнадыгы Лејлидән бу вахтачан олмајыб». Мәним үчүн мәрәғлы иди; илк дәфә иди ки, мән сәнәт бахымындан Јавәр ханым Келентерли илә Рубабә Мурадова арасында һөддән артыг бир јахшылыг; бир бәнәзәјиш олдугуну һисс едирдим.

Шүбһәсиз ки, мүсаһибә кечириб Рубабә ханымын өзү вә сәнәти һаггында јазмаг истәјәнләрин ичәрисиндә мән нә биринчиләрдәнәм, нә дә сончулардан. һеч шүбһәсиз ки, һәлә бундан сонра да онун һаггында јазанлар олачаг. Бу да тәбикидир ки, Рубабә ханым кими ифачыларымыз аз, белә «кәзлар» һаггында јазмаг истәјәнләр исә чохду.

Рубабә ханымын өмүр Аразын о тәјиндә—Өрдәбилдән башлајыб. 6-чы синфә гөдәр елә орадача фәрс дилиндә

оxууб. Һәмин мәктәпдә мусиги дәрси дә кецириләрмиш. Әунун илк мусиги мөәллимә олан Нур Сүлтани адлы бир кәнд мөәллимими Рубабә ханым инди дә һажшы хатырлаяр. Мүгәнинин демәсинә көрә атасы Мирзә Хәлил Тһһранда университет битириб. Һәким имиш, һажшы неј чалармыш, кәзәл сәси вармыш бу Мирзә Хәлилин. Әрәб вә фарс дилләрини һажшы билирмиш. Сәнәт јолларында аддымламаг үчүн Рубабә ханымни илк бәләдчиси елә атасы Мирзә Хәлил олуб. Илләр кецир, Рубабә бөјүрүр, өзү бөјүдүкчә, әрзулары да бөјүрүдү.

Һәмин илләри Рубабә ханым бела хатырлаяр:
— Башымызын үстүндән тәјјәрәләр кецирди вә бу тәјјәрәләр биз әл јелләрдик. О вахт бизә елә кәлирди ки, һәмин тәјјәрәчи бизим әлимазла кәндәрдимиз сағамы керүр вә о да бизә салам кәндәрир. Бунлар Аразын о тәјјәнә азадлыг кәтирмәк истәјән совет тәјјәрәләри иди. Һәмин тәјјәрәләрә әл јелләрә ушларгадан бири да мән идим. Бүтүн јашыдарым ки ми мәнә да елә кәлирди ки, бу тәјјәрәләр бир баш Бақыдан голуб кәлир. Анчаг бу јашыдарымдан фәргли оларәг, үрәјимдә бир истәк баш галдырмышды ки, о да радиода охумаг истәји иди. Кичик бир радиогәбуледицимиз варды. Бақыдаг верилән мусиги верилешләринә гулаг аса билирдик. О вахтлар мән һәмин радиогәбуледицидән Х. Шушинскинин, Ш. Әләкбәрванын, Сәрә Гәдимованын охууду маһныларә гулаг асмагдан дојмурдим. Фикирләширди ки, нә олајды, бах елә бу радиодан мәнәи дә сәсим кәләди. Ахы мәнәи дә сәсим варды.

Атам гәјирди: «Рубабә гәјим, сән дарыхма, сәни тек-кеч Бақыја кәндәрәкәм. Кедиб университет битирәрсән, сагы олсун, сәни мүтләг Бақыда охудачағам».

Мән севинәр вә һәмин күнү сәбирсизликлә көзләјәрдим. Бақыда исә мәнә университет јох, радио ләзим иди, мән мүтләг радиода охумалы идим. Фикирләширдим ки, бирчә Бақыја кетдјим күн кәлиб чатајды. Елә о вахтдан кәнүмүн гушу гәнмушду Бақыја. Јажшы бир мәсәл вар: нијәтин һәрә, мәнзин ора...

... һадисәләр елә кәтирди ки, тәкчә мән јох, имканы оланларымызын чохусу Аразын бу тәјјәнә кечәс олду. Чалыб охумаг һәвәсим мәнә мөдәнијјәт евләринә апарыб чыхартды. Мүхтәлиф вахтларда Сәлјәнда, Сәбирәбадда тамашаја гојулмуш әсәрләрдә һәвәслә чыхыш едирдим. О вахтлар мән «Вагиф»дә Хураман, «Севил»дә Күлүш, «О олмасын, бу олсун»да Күлназ, «Аршың мал аланнда Күлчәһрә, «5 мәнәтлыг кәлин»дә Күлназ роллары ки ојнамышам...

Әлбәттә о вахтлар 14-15 јашлы Рубабә сәдәчә оларәг һәвәскар ки ми диггәт чәлб едә биләрди. Анчаг елә һәмин вахтлар да 10-15 јашлы Рубабәнин радиода охумаг кетдикчә күчләнирди.

Бу әрзуну, бу һәвәси о, Аразын о тәјјәнәндә—догма Әрдабилдән өзү илә кәтирмишди.

О охумалыјды вә Аразын о үзүндә радиода онун сәсини ешидәнләр демәлијдиләр: «Бу гыз бизим јердәндир. Мирзә Хәлилин гызыдыр. Рубабәчидир».

Нечә дејәрләр, Рубабәнин әли чатмадыгы догма јерләрә сәси чатмалыјды.

1951-чи илдә Бақы мусиги мәктәбинә дахил олур.

...1952-чи илдә Рубабә Мурадова Филармонијада маһны вә рәгс ансамблының өзү олур.

Мүгәнини дејир:

«Маһны вә рәгс ансамблында чалышаркан мән о гәдәр да хәјир верә билирдим. Мән хорда охујанлардан бири идим. Чох чәтинлик чәкирдим. Хөр маһныларының нә һавасыны билирдим, нә да сөзләрини. Хүсуси илә јерли ләччә мәнә чох мане олурду. Сығлырдым. [Дејәсән елә индини өзүндә дә мәнәи охумаларымда бу ләччә һисс олунур]. Мән хорда охуја билмирдим. Баचारдырдым. Анчаг әл чалмагы баचारдым. Әл чалмага нә вар ки!! Хорда елә јерләр олурду ки, һаьмымыз бир јердә әл чалмагы олурду. Әл чалмагымыз да хөрлә олмалыјды. Мәнәи көрәчәјим иш бундан ибарәт иди вә мән елә бунә көрә да мөвачиб алырдым. Бәди рәһбәримиз Сүлејман Әлхәснәров иди. Көрүнүр һаьы ки ми о да мәнә күзәштә кәтирди. Һәм дә... О тәјјәнә кәләнләрә мүзәјјән мәһнада раһа чох күзәштә гәдирдиләр. Аз-чох нәји баचारдыг-сә, елә баचारдыгымыз саһәдә дә бизә иш верирдиләр».

«Әсли вә Карәм». Әсли—Р. Мурадова.

«Шайх Исмаил». Эрб Занки—Р. Мурагова.

Һәм ин вахтлар Рубабә ханым анчаг рәфиғәләри үчүн маһнылар охуярды. Бә'зән бу рәфиғәләрдән бири Лейли олурду. Рубабә ханым исә Мәнчун.

Кәнч Рубабәнин сәси о вахтлар бир чохларынын диггәтнин чәлб едирди. Вә чохлары буну да һисс етмишди ки, онун сәси хор үчүн дејил. О, хорда һеч бир хейир верә билмәз.

Рубабә ханым мусиги мәктәбинә кирәндән сонра С. Шушински, З. Адыкәзәлов, һ. Рајәва киими устәд сәнәткарлардан дәрәс алыр.

Радиога сәсини јаздырмаг үчүн чох әлләшмәли олур. Өзүнүн демәјинә көрә, бир «Гаракилә» маһнысыны јаздырмаг үчүн дүз 2 ил кет-кәлә дүшүр.

Һәм ин илләрдән Рубабә ханым разылыг һисси илә даһышды:

— Белә јашхы иди... О вахтлар һәр адамын сәсини ефирә бурхамырдылар. Охуначаг һәр бир муғамын, һәр бир тәснифин, һәр бир маһнынын үстүндә әсим-әсим әсирдиләр. Охуначағын һәр бир һавая јүксәк мәсулијәтлә һазырлашмәли олурдун. Сиз елә билирсиз ки, Бүлбүл, Сејид Шушински, Ј. Кәләнтәри, Зулфу Адыкәзәлов киими бәјүк сәнәткарларын гаршысында охумаг асан иди!!

Нәһәјәт Рубабәнин сәси тәрән Бәһрам Мәнсуровун да диггәтнин чәлб едир. Ону опера театрына чәкиб апарыр. Бурада да о чох шәј өрәнбир. Режиссор Солтан Дәдашов, танымыш опера мүғәниләриндән Агабаба Бунјадзәдә, һ. һачыбабабәјов киими устәд сәнәткарлар она, нечә дејәрләр, сәһнәдә јеримәји өврәтдиләр. Лейли ролунда Рубабә ханым бәјүк мұвафәғәјијәт газаныр. 23 јашлы Рубабәјә республика-

нын әмәкдар артисти ады верилир. Сәнәтина вә шәхсијәтинә һөрмәт етдији сәнәткарлардан хош сөзләр ешидир. Бу вахтлар кәнч Рубабәнин учмаг үчүн төкчә бир чүт ганады чатмырды. О, мүғәни олмушду. Шәкили гәзетләре вурулуруду. Сәси концерт салонларындан, радиодан кәлирди. Тамашачылар Аразын о үзүндән кәлмиш бу уча бојлу, чатма гашлы, узун һөрүклү гызы һәрәрәтлә алгышлајырдылар.

Рубабә ханым өз өмүрдән, күнүндән данышды. Онун өмүрү илә охудуғу муғам вә тәснифләр арасында нәсә бир доғмалыг, бир јажыкылыг олмалыды. Белә бир јажыкылыг, Белә бир доғмалыгы мән көрүрдүм. Анчаг сәһбәт заманы бә'зән һисс едирдим ки, Рубабә ханымын ифа етдији муғам, тәсниф вә ел һаваларындаи әјри бир әләмдә, чох-чох узагларда јашадыгы вахтлар да әз олмајыб.

Охујуб лентә јаздырдыгы һәр бир маһны, һәр бир муғам онун үчүн ширин бир тарих иди. Өз «бирчә гызы» һағгында нечә сәмили бир еткәлә данышырдыса һәм ин һавалардан елә данышырды. Бүтүн буларга о, өзүндән галаи бир нишанә, бир јадикар киими бахырды.

Һисс едирдим ки, онун унутдуғу шәјләр, јәхүд да сәдәчә олараг даһышаг истәмәдији сәһбәтләр даһа чохдур.

О өз јаддашындан наразы иди...

Рубабә ханым вахты илә охудуғу, лентә көчүртдүју һәр маһнынын адыны чәкикчә истәр-истәмәз һәм ин маһнылар бир даһа јадмыла дүшүрдү. Јадмыла дүшүдүкчә дә Рубабә ханымын «гајтанлы», јанылыг сәсини бир даһа хатырлајырдым.

1. Дағлардан ендим дүзә гәјмадылар,

Бәзәндим кәлдим Сизә гәјмадылар.

(«Ај јәр сәнә мән ашыг» маһнысындән).

2. Ај дағлар, сәндә көзүм вар,

Ај мәнә дәрәдә дөзүм вар.

(«Кәл бизә јәр» маһнысындән)

3. Ешгине бағлы оландан бәри Мәнчун киимијәм,

Елә сөркөштәјәм һеч јандә мөкәмин јохдур.

(«Сәкаһ» үстәдә охудуғу гәзәлдән бир бейт. Гәзәл Ә. Ваһидиндр).

Бунлары Рубабә ханым ағрылы бир јашанты илә, санки өз дәрди, өз кәдәри киими охуру.

...Бу охумалары, бир чохлары киими, мән дә динләмишәм вә Рубабә ханымла мұсаһибә апараркан мәнә елә кәлди ки, бу јажы да, бу дәрәд дә Рубабә ханымын өзү вә сәси киими Аразын о үзүндән кәлиб. Рубабә ханым: «Бу сәс мәни тәрк етмәјчәк».

Азәрбајҗан сәһнәсиндә Лейлини ојнадыш гәдын сәнәткарларымызын сәһнә тәләјиндә гәрибә бир ошхарлыг мәнним үчүн марағлы иди. Ј. Кәләнтәри, К. һәсонова, С. һәтәмова вахты илә сәһнәмизин ләјлилары олмуш, сонра исә өтүшән

вахтдан сонра табии олараг Лејлинин анасына чеврилмишләр. Өзү дә һәммин сәһәткарлар Лејлинин анасы ролунда да тамашачылар тәрәфиндән алгышланышлар. һеч өзүм дә билмирдим ки, Рубабә ханымла бу мөвзуда сәһбат етмәјим ону коврәлдиб «инчиде» биләр. Сәһбат заманы һатта дејәсэн Рубабә ханым бир аз тутулан кими дә олду. Дејәсэн, о, мәним! бу мөвзуда сәһбат ачагагымы бир ејһам, бир ишарә кими баша дүшүшүдү. О өз өмрүнү Лејликсиз тәсәввур едә билмирди.

Рубабә ханым деди:

—Нә гәдәр ки, Лејлини ојнамағы лазым билирәм, мән сәһнәдән ајрылмајачагам. Билмирәм һеч нәјә корә беләдир. Лејли ролуну һамыја ғысанырам. Мән сәһнәјә Лејли кими кәлишимшәм, елә Лејли кими дә кедәчәјәм. Мән һеч вахт Лејлинин анасы олмајачагам. Бәлкә дә нә вахтас өз фикримә дәрјидим. Анчаг һәләлик бу фикирдәјәм. Саглыг олсун, һәр шеји өзүнүз корәчәксиниз.

Рубабә ханым бу сөзләри һәјачанла, бир гәдәр дә нараһатчылыгла деди. Сәсиндә кәдәрли бир титрәји варды. Нә өтмәк оларды. Рубабә ханым белә дүшүнүрдү. һисс едирдим ки, бу аиларда онун Лејлидән вә өз кәзәл сәсиндән башга һеч кәси, һеч нәји жохдур.

Јашы әллини һагламагда олан бир сәһтәкар өз Лејлисини итирмәкдән еһтијат едир. Бу чох табии һиссдир.

Бунунла јанашы Рубабә ханым өз сәсинин өмрү боју беләчә галласына инанар. Өтүшәчәк илләр өз ишини корә биләр, ләкин бунун Рубабә ханымны сәсинә дәхли олмамалы нди. һәр һалда Рубабә ханымда белә бир инәм варды.

—Ола билсин ки, гочалыб әлдән дүшән вахтларым олачаг. Анчаг тәкчә сәсим мәни атмаз. Бу сәс мәни төрк етмәјәчәк. Мән бу сәслә ад-сан газанмишам, бу сәслә ев-ешик, чөрәк саһиби олмушам, атамын балаларын сахламышам, боја-баша чатдырмишам. Мән бу сәслә һамыја лазымам. Мән халгыма анчаг бу сәслә хидмәт едә биләрәм. Мән ән-

чаг бу сәслә һамыја кәрәкли ола биләрәм. Бу сәслә јашәмышәм, елә бу сәслә дә өлмәк истәрдим.

Ләкин, бу сәсдән әввәл мән нәгмәкар халгымын јашатдыгы муғамларә, тәсниф вә һаһныларә өзүмү чох борчлу сайырам.

Рубабә ханымы бир мүғәни кими һәр јердә һөрмәтлә гершылајыблар.

Шәирләримизин бир чоһу, хусуси илә Аразын о үзүндән олан шәирләримизин демәк олар ки, һамысы Рубабә ханым Мурадоваја ше’р итһаф едибләр.

Рубабә ханымнын демәсинә корә мәшһур Рач Капур Азәрбајчанда оларкән «Лејли вә Мәчкунна» бахмыш, Рубабә ханымы Лејли ролунда көрмүш вә тәәччүблә демшиди:

— Тәәччүблүдүр.. Мүғәни һәм охујур, һәм дә аглајыр. Бу кечә олур! Аһы аглајанда гәһәр адамы боғур. Әлбәт-тә кинода бу мүмкүндүр. Амма, операда... Тәәччүблүдүр...

Р. Капур бу сөзләри зарәфат, јумор хәтиринәми демшиди! Мә’лум дејил. һәр һалда бу мә’лумдур ки, Рубабә ханымнын Лејли ролунда көз јашы ахытмасыны тамашачылар чох көрүб.

Р. Мурадова һаһ-һазырда «һумәјун», «Шур», «Чаһаркаһ», «Зәминхарә» муғамлары үзәриндә јенидән ишләјиб онлары лента көчүрмәк истәјир. Өзү дә бу ишә хусуси мәс’улијәтлә, мә’нави мавәбдеһликлә јакашыр.

Рубабә ханым муғам ифачылыгынын бу күнкү вәзијәтиндән о гәдәр дә разы дејил. Даһа доғрусу, бунун үчүн о нараһатдыр. Анчаг, бунунла јанашы, о севинир ки, мүасир муғам сәһтенин ләјәгәтлә давам етидирән Јағуб Мәммәдов, һачыбаба һусејнов кими сәһтәкарлар вардыр. Кәнч муғам усталары һәммин сәһтәкарлардан чох шеј өјрәнә биләрләр.

Сәһәтинин сонунда Рубабә ханым ел һаваларынын, муғәм вә тәснифләри өјрәнә-өјрәнә инкишаф етидирмәјә чалышан бүтүн кәнч мүғәнииләрә бојук үғурлар арзулады.

Камил АБДУЛЛАЈЕВ